

La Biblioteca de la Memòria

M. Teresa MIRET I SOLÉ

RESUM: *La Biblioteca de la Memòria és un projecte de la Biblioteca Central d'Igualada que es presenta com una experiència de cerca, recollida, conservació i divulgació de testimonis personals duta a terme per la biblioteca pública. Com a característiques principals cal remarcar-ne la implicació d'entitats i persones en aquesta idea comuna de promoure la cerca i de recollir testimonis de memòria popular. Se n'explica la metodologia i els resultats, de manera que pugui servir com a pauta de treball per a d'altres biblioteques públiques que vulguin endegar projectes semblants per tal de preservar la història oral de Catalunya.*

INTRODUCCIÓ

La Biblioteca de la Memòria és un projecte de la Biblioteca Central d'Igualada. Aquesta és una biblioteca pública creada l'any 1999, però que té un fons antic important procedent d'altres biblioteques de la ciutat i de donatius.¹

Una de les seccions més interessants n'és la col·lecció local, que comprèn tot tipus de documentació impresa (llibres, opuscles i publicacions periòdiques) o en suport audiovisual (vídeos i discos compactes) referent a autors o temes de la comarca de l'Anoia.

ANTECEDENTS AL PROJECTE

La primera idea sobre la importància de recollir testimonis orals i la necessitat de crear una col·lecció especial que aplegui el que en diem *històries vitals* va sorgir del grup igualadí Escribidors.

M. Teresa Miret i Solé. Directora de la Biblioteca Central d'Igualada

Article rebut l'octubre de 2002. Basat en una comunicació presentada a les primeres Jornades de Fonts Orals: La Investigació a les Terres de Parla Catalana, que van tenir lloc a Barcelona els dies 14 i 15 de desembre del 2001.

1. Biblioteca de la Fundació "la Caixa", fons tècnic de la Biblioteca Joan Serra i Constansó, Sala de Lectura Sant Jordi, Biblioteca de la Cooperativa, Biblioteca del Centre d'Estudis Comarcals d'Igualada i fons del Dr. Badia i Margarit.

Escrividors és un grup format per periodistes joves, i alguns dels seus membres ja treballaven en històries personals a través d'entrevistes. Donaren per acabats tres documents molt diferents però amb el denominador comú de ser un recull d'experiències de la vida quotidiana i de records personals sobre fets i costums, alguns dels quals avui ja són història.

Mireia Rubio va escriure, amb un estil força literari, la vida de la germana Francesca (1931), una religiosa que havia treballat a l'hospital d'Igualada, segons el que ella li havia explicat; Josep Elias va fer la biografia del seu avi, Josep Elias Requesens, en *El segle de l'avi (1902-2000)*, i Josep M. Grané va transcriure el diari del sacerdot Joan Agut Ribera (1882-1954) en un document que va titular *Èxode: diari (1936-1939)* i que parla de la vida del religiós durant la Guerra Civil espanyola.

El grup Escrividors disposava, doncs, de tres documents inèdits i del convenciment que tenien la seva importància per la informació històrica que contenien. Amb una proposta oberta ho van comentar al regidor de Cultura de l'Ajuntament i així va arribar la idea a la Biblioteca.

PRIMERS PASSOS DE LA BIBLIOTECA DE LA MEMÒRIA

La Biblioteca Central d'Igualada va acceptar el repte d'organitzar una secció especial per a atendre la proposta rebuda del Departament de Cultura. La importància de la col·lecció local i els donatius especials que conserva donen a la Biblioteca Central d'Igualada unes característiques que la fan especialment sensible a la documentació històrica.

Calia, però, reflexionar sobre el que havia de ser aquesta nova secció, fer un projecte coherent amb possibilitats de continuïtat, marcar els objectius, fer un calendari, posar-se en contacte amb persones i entitats interessades i que hi poguessin fer aportacions diverses, donar a conèixer el projecte, establir uns criteris d'avaluació i considerar les despeses econòmiques.

La Biblioteca de la Memòria, tal com es va titular tant el projecte com la nova secció, conté els dos conceptes bàsics que la defineixen:

- “biblioteca”, en el sentit de col·lecció de documents organitzada amb la finalitat de conservar-los i divulgar-los;
- “memòria”, associada a records, vivències i experiències personals, que si no s'expliquen o s'escriuen, sovint es perden i desapareix també una part de la nostra història i del nostre passat.

La Biblioteca de la Memòria pretén recollir i conservar tot un patrimoni cultural que es troba en els records de les persones i que consisteix en fragments de la Història, en majúscules, viscuts i explicats pels seus protagonistes. El punt de partida és que no es poden deixar perdre els testimonis de gent que ha viscut i ha experimentat les importants transformacions que han marcat la nostra història en el darrer segle. Més enllà del valor que poden tenir els testimonis orals particulars (una sola d'aquestes històries vitals pot ser, només, un recull d'anècdotes), un fons ampli que els conservi es converteix en una bona eina de treball per a investigadors, sociòlegs, historiadors, antropòlegs, etc., ja que permet treure conclusions i generalitzar una sèrie de fets i costums.

Les històries que es pretenen recollir són aquelles que, sovint, no trobem als llibres: són les petites històries de la vida quotidiana que sumades passen a ser testimonis de la vida col·lectiva. Poden tractar temes ben diversos: els jocs infantils, els canvis en els carrers i les places, els mitjans de transport, la vida a la llar, la situació de la dona, la immigració, les festes, la gastronomia, les diversions, les relacions personals, la medicina popular... Aquestes vivències poden estar recollides en dietaris, memòries personals, cartes... Sovint, però, solament es troben en els records, sense cap document que els doni suport.

El que vol aconseguir la Biblioteca de la Memòria, doncs, és traslladar la informació d'experiències viscudes i de records, fins ara transmesa oralment en converses d'amics i familiars, a una base documental que permeti conservar-la, consultar-la i donar-la a conèixer.

UN ASPECTE DIFERENCIAL: ANAR A CERCAR LA INFORMACIÓ

La Biblioteca Central d'Igualada va creure que calia anar més enllà de rebre la documentació que les persones hi aportessin espontàniament. És en aquest moment quan es planteja un projecte nou que basarà el seu èxit en la implicació de persones i col·lectius aparentment sense cap mena de relació.

És ben clar que és important que la Biblioteca doni bona acollida a tothom qui vulgui escriure o enregistrar vivències personals i fer-les-hi arribar per a la seva conservació; però, ¿i totes aquelles altres persones que tenen tantes coses a dir i no estan acostumades a escriure ni sabrien què dir davant d'una gravadora? ¿Com aconseguir informació de gent que per ella mateixa mai no explicarà tot allò que recorda i que pot ser ben interessant?

La Biblioteca es va proposar fer parlar aquestes persones mitjançant gent potser més jove i més acostumada a escriure, a sintetitzar i a cercar informa-

ció. La solució passava, doncs, per posar en contacte persones grans o amb vivències i records especials, com podrien ser els immigrants, amb gent que estigués disposada a escoltar-los i pogués escriure o enregistrar les seves paraules.

COL-LABORADORS DE LA BIBLIOTECA DE LA MEMÒRIA

Calia implicar dos grups bàsics de persones: els que tenien coses a dir i els que estaven disposats a recollir-les i sistematitzar-les. La Biblioteca Central d'Igualada es responsabilitzava d'organitzar el projecte, posar en contacte les persones i conservar i divulgar els materials documentals que es produïssin.

Es va convocar una reunió per a explicar-ho, convidant:

- Associacions de gent gran, per tal de trobar persones que volguessin explicar les seves històries (AUGA –Aula d'Extensió Universitària per a la Gent Gran–, Casal de Gent Gran i Centre Cívic de Fàtima).
- Centres vinculats a l'ensenyament, per tal d'animar els professors perquè suggerissin als seus alumnes de fer treballs de recerca vinculats a històries orals (Centre de Recursos Pedagògics i tots els instituts i centres d'ensenyament secundari d'Igualada).
- Entitats i associacions culturals, per tal de comptar amb l'experiència i el suport metodològic en treballs d'investigació (Arxiu Històric Comarcal d'Igualada, Centre d'Estudis Comarcals d'Igualada i Escrividors).

En aquesta primera reunió vam poder confirmar que el projecte era possible i que podíem comptar amb la col·laboració dels diversos grups que calia implicar.

La Biblioteca es va comprometre a:

- Elaborar unes recomanacions metodològiques per a ajudar els estudiants a realitzar els seus treballs.
- Fer una proposta de temes a investigar, sobre els quals no hi havia gaire documentació i als que s'hauria de donar un ordre de prioritat.
- Donar a conèixer el projecte a la població en general a través de la premsa i dels mitjans de comunicació local.
- Organitzar una conferència pública, però especialment adreçada als professors per vincular el projecte a treballs de recerca d'alumnes de batxillerat.

RECOMANACIONS METODOLÒGIQUES PER A LA RECOLLIDA D'INFORMACIÓ

Les recomanacions anaven especialment adreçades als estudiants, a través dels professors que els dirigien en els treballs de recerca. Es van imprimir en forma d'opuscle i, bàsicament, feien les consideracions següents:

Quina informació caldria recollir?

- En principi, els records i les experiències de les persones són diversos i cal estar obert a tot allò que lliurement vulguin comentar.
- És important, però, saber quins temes són prioritaris per tal que la informació que aportin pugui transcendir l'anècdota personal.
- S'han definit unes línies bàsiques que poden servir d'esquema a l'hora de confeccionar un guió que condueixi la conversa o el treball si una persona decideix escriure ella mateixa fets que conserva a la memòria.

Com ordenar-la?

- L'ordre més senzill i lògic és començar pel naixement de la persona: població rural o urbana, en quin tipus de barri, familiars que vivien a la casa, relacions de veïnatge...
- Cal situar la persona en el seu entorn, ja que la vida domèstica ofereix una gran quantitat d'informació. Després s'aconsella:
 - Passar de dins a fora de la llar a mesura que la persona creix: barri, escola, feina...
 - Insistir en els aspectes que es considerin més interessants per a aportar informació de la vida de la comunitat.
 - Anar establint ponts o enllaços que relacionin la vida de la persona amb els fets i la situació de la societat de l'època.

Com recollir la informació?

- Una de les maneres més senzilles de recollir la informació és a través d'una conversa.
- Cal tenir en compte algunes consideracions perquè els resultats siguin positius:
 - Cal preparar abans un qüestionari o bateria de preguntes per a iniciar els temes de conversa, però deixant explicar a la persona. No s'ha de fer una entrevista del tipus pregunta-resposta.

- Escollir un lloc còmode i tranquil. Proponem les sales de treball de la Biblioteca.
- Enregistrar la xerrada.
- Possibilitat d'entrevistar dues persones alhora. Si es coneixen i tenen punts en comú, és més fàcil que la conversa sigui més relaxada i els records de l'una poden estimular la memòria de l'altra.

Preparació de l'entrevista

Hi ha uns passos que va bé seguir perquè l'entrevista sigui més positiva:

- Tenir clar el tema de la conversa.
- Consultar abans la documentació (fotos, llibres, premsa) sobre el tema que es tractarà.
- Preparar un guió.
- Saber quines incògnites es volen resoldre.

Què fer després?

- Transcriure la cinta, és a dir, escriure el que s'ha dit. No és imprescindible transcriure les preguntes: només són incientius perquè les persones parlin.
- Ordenar els conceptes segons el guió que s'havia elaborat anteriorment, i modificar-lo si la conversa ha seguit altres camins.
- Fer constar la tesi o motiu que es volia investigar, documentar o comprovar.
- Comprovar si han estat contestades les incògnites o preguntes que es volien conèixer.
- Comparar les dades obtingudes amb la documentació consultada prèviament.
- Elaborar unes conclusions.
- Fer un breu resum de l'entrevista.

Com presentar el document

- Cal presentar l'entrevista en forma de document escrit (amb ordinador).
- Cal fer una portada o coberta on hauria de constar:
 - Nom de la persona entrevistada i lloc i data de naixement.

- Període de temps comprès en el text.
- Data de l'entrevista.
- Nom de l'entrevistador.
- Resum, fent-hi constar les persones mencionades en la conversa i els temes principals o fets històrics i socials que s'hi tractin.

PROPOSTA DE TEMES QUE INTERESSA RECOLLIR

Els membres de la Secció d'Història Contemporània del Centre d'Estudis Comarcals d'Igualada, sobretot Pere Pascual Domènech i Miquel Térrens Graells, ens van assessorar sobre els temes que calia investigar. Es podrien separar en dos grans blocs:

Temes estructurals

Descriuen les característiques de la població; són factors permanents tot i els canvis en la forma. Poden ser:

— **Físics**

Població, demografia, estructura urbana, migracions.

Producció i treball, relacions laborals, horaris, seguretat social, vacances.

Pagesia, ramaderia, vida al camp.

Consum familiar, mercats, formes comercials, botigues, alimentació.

Infraestructures, carreteres, camins, transport, viatges...

— **Culturals**

Oci, festes.

Educació, ensenyament.

Associacions.

Esports.

Política i ideologies.

Manifestacions religioses.

Cuina...

Temes conjunturals

Són els fets concrets o períodes de temps que han afectat significativament la vida quotidiana de la població. Seguint un ordre cronològic, a partir dels anys vint es podria considerar:

- Electrificació, motors, telèfons, ràdio
- Dictadura de Primo de Rivera i catalanisme polític
- La Segona República
- La Guerra Civil
- La postguerra: restriccions, salaris, estraperlo, racionament, energia (gasogen), cinema, “cupos”, ús del català, associacions...
- Els anys seixanta: consum, turisme, televisió, electrodomèstics, influència externa, conflictes generacionals.

DONAR A CONÈIXER LA BIBLIOTECA DE LA MEMÒRIA

Tot i que el projecte va arribar a algunes persones interessades a través de les reunions preparatòries per a anar perfilant el que havia de ser la Biblioteca de la Memòria, també calia fer-ne una presentació pública i donar-lo a conèixer a través dels mitjans de comunicació local. En el número extraordinari de Festa Major de la revista *Vida* es va publicar un article titulat “Abans, per la Festa Major...: Biblioteca de la Memòria”,² per introduir la qüestió entre la població.

La presentació pública del projecte es va fer a la sala d'actes de la Biblioteca Central d'Igualada, amb una conferència d'Amparo Moreno³ titulada “La història des de la vivència i el record” i organitzada amb la col·laboració de l'Ajuntament, el Centre de Recursos Pedagògics i el grup Escrividors. Es tractava d'explicar el projecte i d'escoltar el punt de vista de la ponent sobre la importància de la història oral i el camí més adient per a aconseguir informació. Amb motiu de la conferència, els mitjans de comunicació locals van comentar àmpliament el projecte de la Biblioteca de la Memòria, i ben aviat es van començar a rebre els primers treballs.

En organitzar-se les primeres Jornades sobre Fonts Orals: La Investigació a les Terres de Parla Catalana, el mes de desembre del 2001 a Barcelona, s'hi va presentar una comunicació sobre la Biblioteca de la Memòria. Una altra acció que es va emprendre per a animar els estudiants a realitzar el seu treball de recerca basant-se en font orals va ser la participació en un seminari titulat *Com es fa un treball de recerca?*, destinat als alumnes de batxillerat i organitzat a la Biblioteca Central d'Igualada per un equip de professors de se-

2. M. Teresa Miret Solé, “Abans, per la Festa Major...: Biblioteca de la memòria”, *Vida*, (agost 2000).

3. Amparo Moreno és catedràtica del Departament de Periodisme i de Ciències de la Comunicació de la Universitat Autònoma de Barcelona i autora, entre altres obres, del llibre *Pensar la història a ras de piel*.

cundària de diversos centres educatius. La Biblioteca va preparar una de les quatre sessions, la referida a fonts d'informació i en aquesta xerrada s'explicava la importància de les fonts orals i de la Biblioteca de la Memòria.

OBJECTIUS DE LA BIBLIOTECA DE LA MEMÒRIA

A partir de la descripció del que vol ser la Biblioteca de la Memòria es poden definir uns objectius concrets segons els tres sectors implicats en el projecte.

Biblioteca Central Comarcal

- *Ampliar el fons de la col·lecció local.* És evident que les persones que respondran primer a un projecte com aquest són aquelles que habitualment vénen a la Biblioteca o que resideixen a la comarca, i que les històries que explicaran faran referència a Igualada i a l'Anoia.
- *Disposar d'un material que no es troba, ara per ara.* La documentació que s'espera aconseguir pot donar resposta a una sèrie de preguntes que de vegades fan els usuaris de la Biblioteca i els investigadors i que ara no es poden respondre perquè no estan documentades.
- *Conservar la memòria històrica de la vida quotidiana.* Els llibres d'història es basen sovint en documentació escrita i dades, però la vida de cada dia, allò que afecta la gent directament, es perd en l'oblit en un parell de generacions.
- *Possibilitar estudis d'investigació i recerca.* Els fons documentals poden ser motiu d'estudis posteriors que facin una anàlisi científica de la informació continguda en les memòries, dietaris o correspondència conservada a la Biblioteca.
- *Dinamitzar la Biblioteca.* La Biblioteca actua com a punt de trobada de persones i entitats a fi de treballar amb uns objectius compartits.

Estudiants d'ensenyament secundari

- *Tenir una opció més per a realitzar treballs de recerca.* Els estudiants de batxillerat han de realitzar un treball de recerca, i és una bona opció considerar la possibilitat d'iniciar-se en la investigació a partir de la informació que els poden proporcionar persones que tenen ben a prop.

- *Familiaritzar-se amb l'ús de la Biblioteca.* El fet de realitzar un treball de recerca basat en històries orals implica també una preparació de les entrevistes, documentar-se sobre el que hi ha publicat referent al tema escollit, consultar bibliografia...
- *Aprendre a treballar amb diferents fonts d'informació.* Cal una metodologia per a combinar fonts d'informació diferents, distingir entre el que és comprovable i el que no ho és, contrastar fets i opinions, comprovar punts de vista diversos sobre els mateixos fets... La recerca és més real i el resultat té més matisos que no pas si ens limiten a recollir molta bibliografia.
- *Millorar la relació entre generacions i entre persones.* Sovint hi ha joves que no escolten les històries que senten a explicar als més grans de la seva família, però si estan investigant sobre un tema i van a entrevistar altres persones grans o gent que ha viscut l'experiència de la immigració aprendran a escoltar i a entendre maneres de viure i de pensar diferents.

Gent gran o grups especials (per exemple, immigrants)

- *Assegurar la permanència dels seus records i experiències.* Moltes de les històries que han viscut les persones grans es queden en un grup reduït de familiars o amics i, finalment, es perden.
- *Contrastar els records amb la documentació.* A vegades, la memòria té buits o confusions que es poden comprovar amb documentació de la biblioteca o de l'arxiu.
- *Millorar la relació entre generacions i entre persones.* El fet de parlar ajuda a entendre's i a reflexionar sobre maneres diferents de viure.
- *Contribuir a la tolerància.* A través de la conversa i del coneixement es pot aconseguir un major respecte i tolerància entre les persones.

SITUACIÓ ACTUAL I AVALUACIÓ

S'està fent una base de dades amb el programa MicroSoft Access on cada treball, document o conjunt de documents sobre una mateixa persona és un registre que té els següents camps:

- Nom del biografat
- Dades biogràfiques (naixement i mort)

- Títol
- Tipus de document (diari, cartes, memòries, transcripció de conversa...)
- Temes o matèries del document (fins a tres camps)
- Nom de la persona que ha fet la transcripció
- Nom de la persona que ha fet el donatiu (documentació d'altres persones)
- Data d'introducció a la base
- Observacions

Avui, un any després de la seva presentació pública, la Biblioteca de la Memòria de la Biblioteca Central d'Igualada consta de setze documents:

- un diari
- quatre memòries personals
- dues memòries transcrites
- quatre dossiers de documents manuscrits
- dues entrevistes
- tres treballs de recerca

El temes principals que s'hi tracten són: la Guerra Civil, la vida religiosa, els records infantils, els carrers, el treball de la dona, la medicina, l'ofici de carboner, els cafès, les festes religioses i la immigració.

Hi ha tres treballs en curs de realització: la redacció d'unes memòries personals i dos treballs de recerca sobre aquests temes:

- La immigració i la fàbrica, basat en les experiències d'un immigrant de la Catalunya rural i d'un immigrant d'una altra part d'Espanya.
- El teatre a Igualada, basat en els records d'una persona que durant més de cinquanta anys ha estat responsable de l'organització interna d'un teatre local.

Pel que fa a l'avaluació, el projecte es va presentar el mes de maig de 2001 i estava previst fer la primera valoració tres anys després, oferint una relació dels treballs dipositats fins aquell moment. En aquests moments, és aviat per a avaluar els treballs que formen part de la Biblioteca de la Memòria, però sí que es pot dir que ha tingut una bona resposta inicial per part dels igualadins i s'espera mantenir la col·laboració de les persones i entitats implicades. Amb motiu del primer any la premsa local va recordar-ho i va entrevistar els tres joves que havien basat el seu treball de recerca en històries orals.

Segur que, mentrestant, es poden anar fent millores al projecte i, a mesura que creixi, s'aniran definint noves possibilitats, sobretot pel que fa a trobar més camins per a ampliar la documentació. En aquest sentit:

- Es pretén establir contactes amb centres que tinguin iniciatives similars.
- S'han començat contactes amb el Departament d'Educació per a implicar escoles en un projecte encara poc definit, però que es basaria en una relació epistolar entre nens i nenes i persones grans ingressades en centres assistencials.
- S'està pensant alguna activitat per a dur a terme durant la Setmana de la Gent Gran, en col·laboració amb el Departament de Benestar Social.
- S'incorporarà informació a Internet a través del lloc web de l'Ajuntament d'Igualada, en la part que fa referència a la Biblioteca.
- S'han començat a fotocopiar tots els treballs de recerca dels instituts locals que fan referència a la comarca, per tal de complementar la informació de la Biblioteca de la Memòria. De moment, ja s'han acabat dos centres.

Aquest projecte és una petita aportació per a conservar i conèixer el nostre passat més immediat. Ha calgut treballar força per a donar-li forma, i encara cal treballar més per a augmentar-ne el fons documental: no és una activitat espectacular, però estic convençuda que val la pena fer-la. Hem d'aprofitar que les biblioteques públiques tenen la sensibilitat i la capacitat per a conservar i divulgar la informació local i per a posar en marxa iniciatives similars, que poden contribuir a un major coneixement de la vida i la història quotidiana del segle XX als nostres pobles i ciutats i a preservar una memòria que, si no, es perdria per sempre.